

elvének létformája a tűz vagy a meleg, életadó lehet: a pneuma. Az őslétező mint a világ passzív, alakuló elve, anyaga, a nedves gőz (levegő), víz és föld formáját veszi fel. Isten a világkormányzó értelem, a mindenség örökös alakulását és változását formáló törvényszerűség – Logosz –, szétosztja magát az egyes létezőkbe; az élőlények „lelke” ennek a világ-Logosznak egy-egy darabkája – logoi szpermatikoi. Az ember a világmindenség kicsiben. Teste a világyanyag egy része; lelke a világlelek egy darabja, a testet megelevenítő tűz-pneuma és kormányzó nousz-logosz szpermatikosz. Ezért az egyes lélek nem lehet önálló: lényege és tevékenysége szerint a nagy világlelektől függ. Relatív függetlensége, individuális halhatatlansága ezért temporaliter korlátozott. Legkésebb a világsemmisítő és megújító ekpürosziszban – a sztoicizmus számtalan ilyen világégest tételez fel – az örök világistenség egységébe kell visszatérnie.

Hat évszázaddal Platón után egy új s nagy formátumú gondolkodó megalkotja a kialvó antik szellem utolsó nagy filozófiai rendszerét. Plotinoszban és az újplatonizmusban a Nousz önmagát teszi a világmagyarázat kizárólagos elvévé: az egyetlen valóság a szellem, az anyag nem létező.

Minden létezés végső oka és alapja az Ős-egy. Ez az űs-egység szükségszerűen bontakozik ki, s tökéletességéből mindig lejjebb és lejjebb szállva – emanálva – létrehozza a létezés alsóbbrendű fokozatait – nousz-ideavilág, lélek, anyag. Ezt a kibontakozást Plotinosz részint bűnnek – az Egy tökéletességének felbomlása –, részint teremtő-alkotó tevékenységnek tekinti – a lét teljességének túláradása és kiömlése, emanációja. Az egység szétesésének nyilvánvalósága az anyagi világ zűrzavaros sokasága.

Az Ős-egy önmagával szembefordulva öntudatára ébred. Ez az öntudat – nousz –, melynek tárgya az ideavilág, még lejjebb szállva létrehozza a világlelket. Az egységes világlelek csak akkor oszlik szét egyes lelkekre, individuumokra, amikor a lét magával az anyaggal – amit Plotinosz nemlétnek nevez – érintkezik. Az anyag az ellentéttekkel tele sokaság elve, a rossz princípiuma. A testiség maga bűn és rossz, az individuális létezés pedig a lét legtokéletlenebb formája. A világfolyamat végcélja s az egyes számára az etikai parancs ennek az

Ős-egy-től a testi létezés sokaságáig vezető lezálló út megtétele – visszafelé. Algoritmusa: elfordulás a testi világtól, a lélek belső világába térés, az ideavilág szemlélete – theoria –, s végül az Ős-egységben való misztikus elmerülés – henoszisz. A kör bezárult. Az Ős-egy a felbomlás után újra visszatér önmagába. Ez azt jelenti, hogy az újplatonizmus elődeinél még következetesebben tagadja a lélek – individuális – halhatatlanságát; sőt számára az egyéni létezés egyenesen bűn. Az etikai cél a személyiség feladása s elmerülés az őslétező egységében.

A görög gondolkodás a maga következetes formáiban nem ismeri a lélek individuális továbbélését a halál után. Ellenben vallja, az emberi szellem, illetve a szellemi létező univerzális halhatatlanságát. A görög ember szótárából teljesen hiányoznak a személyiség és akarat fogalmai, s az ember végső lényegét az intellektusban, a gondolkodásban véli felfedezni.

A fordulat a keresztény átértelmezésben következik be. Az egészen mást hirdet az emberről: a lélek és az idea önmagának elégseges, intellektuális kapcsolata helyén a Teremtő és a teremtmény felelős, egzisztenciális viszonyát. A bűnös testiség és az isteni, tiszta lélek harca helyén a teljes ember, az akarat bűnösségét hirdeti; az egyetemes emberi szellem halhatatlansága helyén pedig a keresztény személyiség, a test és lélek megújulását – és feltámadását. Ami talán mégis több, mint a homéroszi surrogó denevér halhatatlansága?

Rászlai Tibor

A SZÍV MEMÓRIÁJA

Gabriel García Márquez: Szerelem a kolera idején
Fordította Székács Vera
Magvető, 1990. 531 oldal, 120 Ft

Érzelemdeficités világunkban a szerelem lett legérdemtelenebbül vesztes. Hiánya abból is érezhető, hogy a könnyfakasztó, gátlástalanul triviális, nosztalgikus duzzasztott vagy az egyszerű alapingereket megbízhatóan továbbító pornografizálódott könyvek között ritka az olyan mű, amely rossz emlékekkel, szoron-

gásokkal és elfojtásokkal túlterhelt szerelmi kultúránkra felszabadító erővel hatna, mégpedig a szerelem – s most nem a testi vonatkozásaira gondolok – tickaiba való beavatás ünnepi rítusával.

García Márquez könyve ilyen. A cím, a szerző és a formátum nem mindennapi élményt ígérő volta ellenére némi óvatossággal vettem kézbe a könyvet: vajon lehet-e a szerelemtől s csakis arról írni SZÁZ ÉV MAGÁNY után?

Lehet. Mégpedig olyan történetekben elbeszélve, melyeknek épp a szerelem az egyetlen szervező, mindent átjáró és szintetizáló ereje, úgy, ahogy egykor a magány volt az. Igaz, a szerelem „realizmusa” nem elsősorban „mágikus”, mint ahogy a magányé az volt: ezt a könyvet nem a csodás események és egy haldokló álomvilág megelevenedett hiedelmei avatják jelentőssé, az előző nagyregényhez hasonlatossá, még ha a vérségileg keveredett kultúrák fantaszükümmel átutatott mese- és mítosztöredékei fellelhetők is e szélesen hömpölygő szerelmi varázsban.

A múlt század hatvanas éveiben kezdődik a történet egy Karib-tengeri, emlékeibe fulladt kikötővárosban, amelyben a spanyol uralom alóli felszabadulás és a rabszolgaság eltörlése csak a tiszties hanyatlást gyorsította meg. (Ismerős ez a folyamat a civilizációval való érintkezés során lassan pusztuló Macondo történetéből.) A gőzgépek, távirók, írógépek és autók feltalálásának korában a szüntelenül fellobbanó polgárháborúk háttérepítődjai között az elbeszélés három ember életét fogja át. Kerete – eleje és vége – két megöregedett ember szerelme, azzal a különbséggel, hogy míg a hölgy mindkét esetben ugyanaz, a férfiak mások; a közbeeső történet pedig nem azt beszéli el a szerelem rejtelméről való mindentudással, a lélek belső végtelenségének felfedésével, hogy bármelyik férfi is tévedés lett volna az asszony életében, vagy hogy bármelyiket jobban szerette volna valaha is, hanem azt, hogy „a szerelemnél nincs nehezebb dolog a világon”.

Az e történetben rejlő lehetőségek ellenére nem egyszerű „love story” ez, épp ebben van példánélkülisége. García Márquez a hasonló témájú könyvek minden buktatóját elkerülve olyan eredeti művet hoz létre, amely a szerelemtől való tudás legősbibb és legmélyebb réteget eleveníti föl az „emlékezet esztétikumá-

val”. Ebből következően a befogadás nehézségeit nem bonyolult szerkezet, síkváltások és szövevényes jelkombinációk okozzák, hanem annak az életanyagnak az aktivizálása, amely az irracionálisnak tűnő dolgokat létező – „elfelejtett” – valóságként kezeli, és intellektuálisan az értelmetlen fölé emeli.

Az élet mindent elárasztó sokfélesége a szerelem különféle – bizonyára korántsem valamennyi – kombinációit létrehozta már. Ha – a történet idejét is figyelembe véve – Európa századvégi szerelmeire gondolok, a számító, hideg szívű szépasszonyok jutnak először eszembe, akik karrierjük csúcsára, ugyanakkor morális zuhlottságuk mélyeket juttatják világi dicsőséghez kötözött szeretőiket, majd a bukott lányok, a kokottok és a meghasonlott, boldogtalan házasságukból az öngyilkosságba menekülő asszonyok, akik a társadalmat okolják minden őket ért szerencsétlenségért. Ezek és a későbbi románcok, melodramatikus vagy idillikus regények üzenete szerint a boldogság csak kivételes állapot lehet, nem reális remény. A katasztrófa elkerülhetetlen: a bűnt büntetés követi, az idillt háború vagy betegség következtében a halál szakítja szét, a szerelmet túladom vagy házasság keseríti meg. Nem a probléma, a megformálás teszi legtöbb esetben ezeket az „archetipikus érzelmi alapélményeket” mesterkeltté, hamissá.

García Márquez története egyszerre beteljesítése és meghaladása a szokványos szerelmi sztereotípiáknak. A regény egyik szintjén lejátszódik az egymástól elszakított szerelmesek melodramája, a házasság dezillúziója, a másik szintjén viszont ezeket az „anatómiájukban”, sőt „fiziológiájukban” is elkülönített, olykor szentenciákkal megtámogatott életpillanatokat García Márquez az „örökkévalóval” ütköztetve túlhaladja: így lesz nála a szerelem halált is legyőző erő. Tanítása szerint a boldogságra való képesség bennünk rejtezik, és sem szentnek, sem bűnösnek nem kell ahhoz lennünk, hogy a szerelmet megkapjuk, mert a szerelem kegyelmi állapot, olyasvalami, „ami nem eszköz valamely cél érdekében, hanem ok és cél együtt, önmagáért”. (447. o.) A szerelem nem jutalom, ami lemondás, önsanyargatás vagy kirtartás révén elérhető, mert mindez hiábavaló: a beteljesülés mindig a Másiktól függ. Ezt is bizonyítja Fermina Daza, Juvenal Urbino és Florentino Ariza története.

Fermina Daza egyesíti magában a SZÁZ ÉV MAGÁNY nőalakjainak valamennyi előnyös tulajdonságát, de a két férfi megteremtésében García Márquez túllép az álmaik szertefoszlását elviselni, sorsukat irányítani képtelen gyöngye férfiak típusán. Florentino Ariza személyében az „éhes szerelmi vándor”, a „homo ludens eroucus” típusát újítja meg, Juvenal Urbino személyében pedig a polgári értelmiség legkiválóbb, kihalóban lévő alakjait idézi föl.

Urbino a Karib-partvidék legdélecebb orvososa, a kolerajárvány megfékezője, akinek életét pontos napirend, hit és kiegyensúlyozottság tartja össze. Régi vágású, igazi doktor, a „fatalista humanizmus” híve, aki franciaországi szaktanulmányairól nemcsak könnyed, élénk modort, fölényes tudást és más idők levegőjét hozza magával, hanem az újítások szellemét is: közéleti buzgólkodásának eredménye a város közművesítése és kulturális életének fellendülése.

A külvilág szemében „árnyalaknak”, „félénk buzeránsnak” tűnő Florentino Ariza – a postazsákbontótól a hajózási társaság elnöki posztjáiig ívelő pályával – az érzelmek rabja, az égi és a földi szerelem egyesítője, aki „mivel azzal a bizonyos egyedlennel nem lehetett együtt, azt szerelte volna, ha az összes többit a karjaiban tarthatná”. (411. o.) Szerinte „egyszerre több nőt is lehet szeretni, és mindegyikért egyformán lehet szenvedni, úgy, hogy egyiküket sem csalja meg”. (413. o.) Mindenben különbözik Urbino doktortól, csak egyben nem: mindketten ugyanazt a nőt szeretik egész életüket átható szerelemmel. Fermina Dazát, a büszke, „hegylakó-jellemű”, királynői öntudatú asszonyt, aki sajátos véleményeinek az előítéletek és konvenciók szövevényeiben is hangot ad. Kislánként szerelmesedik Florentino Arizával össze, de a négy éven át tartó, jegyességig is eljutó szerelmük végén a felnőtté válás hirtelen megvilágosodásában kiadja a fiú útját, és Urbino hűségese, boldog felesége lesz. Ariza több mint fél évszázadot vár érzéseinek sosem csillapuló hevével Fermina Daza megözvegyülésére és viszontszerelmére.

Szerelmét a tartama teszi fantasztikussá: viszonzatlan érzéseinek nem ellensége az idő, mert számára ez a szerelem egész életét meghatározó belső rend, állandósított állapot, aminek egyedüli ellenfele a halál. A halál,

amely egyben segítőtárs is, hisz az út Fermina Dazáig egy másik ember, Urbino halálán keresztül vezet.

A történet „az emlékezet kukaclevésében” főve, visszafelé íródik, de nem a három öreg valamelyike emlékezik, hanem mindhármojuk helyett egy: az író. A regényfolyamat így nem egy szubjektív tudaton át megszürt emlékképek (a három ember múltjának képei) tartják össze, hanem a szimmetrikus emlékezés, ami egy tengely mentén ismétlődő események sorára tagolja a történetet. A SZÁZ ÉV MAGÁNY is a motívumok és a cselekedetek önismerésére, a „körkörös időre” épült, de abban a megismétlődő események semmiben sem különböztek az előzménytől. A SZERELEM A KOLERA IDEJÉN nem párokat, hanem ellentétpárokat hoz létre; a szerkezetét is a „felépülés” – „leépülés” ellentéte határozza meg, de úgy, hogy a „leépülést” minden esetben újra a „felépülés” követi.

A tükrozes origója Fermina Daza első hajójúta, s ez nem véletlen: az élettörténetek minden lényeges, sorsfordító pontja egy-egy hajóhoz kötődik. A különféle mitológiai rendszerekben a hajó egy más létformába való átlépés eszköze, a víz pedig a megtisztulás, újjászületés. Az első hajóúton válik felnőtté Fermina: a kínnal, megpróbáltatásokkal és lázas víziókkal teli viharos éjszaka után kosarazza ki Arizát. A fiú gyógyhajóútra indul, amelyen egy ismeretlen asszony megfosztja feltevére örzött szüzességétől. Ezen a hajón jut arra a további életét alapjaiban meghatározó felismerésre, hogy Fermina „képzeletbeli szerelmét fel lehet cserélni egy e világi szenvedéllyel”. (215. o.) A hajóút a felejtés lehetősége lenne, de ő visszafelé indul ugyanezen a folyón; a további lépés helyett az emlékekbe való belefeledkezést választja. Fermina Daza is egy hajón veszi el ártatlanságát, hajóút előzi meg gyermekei születését, hajón hagyja el férjét házasságuk egyetlen súlyos válsága után, s hajón – életében először folyón – utazik akkor is, amikor befogadja és viszonzza Ariza szerelmét. Ez a véget nem érő hajózás zárja a regényt; szándéka szerint a két öreg nem akar többé szárazföldre lépni, s ez a befejezés a hajó egy másik mitológikus jelentését erősíti föl: Kharón ladikjait és a másvilágba vezető útját.

A szerelmet García Márquez érzékszervekhez és testi tünetekhez is köti, megformáltsá-

gát tekintve a könyv ezek leírásában a legre-
mekebb. A szaglás-izelés-tapintás hármasa tö-
mör és pontos jellemzését adja a szerelmi ön-
tudat különböző fokainak.

A regény első mondatát keserűmandula-il-
lat, a sorsüldözött szerelmek illata lengi körül,
s ez az illat a mandulaszemű **Fermina Dazát**
mandulafák alatt üldögélve váró **Florentino**
Arizát is végigkíséri. A szerelmes **Ferminának**
virág- és erdeivad-szaga, gardéniaíze van, az
apjával való eszelős utazásnak hügy- és ve-
ritékszaga, a nászútjának sült gesztenye az il-
lata. Urbino szerelmének narancsvirágillata,
konyvtárának apátság-, vizeletének spárga-
szaga van, a szeretet nélkül elébe tett kamilla-
teát ablaküzünek érzi. A legtalálhatóbban a test-
nyílásain keresztül jellemzett **Florentino Ari-
zát** a szüzessége elvesztésekor uralkodó tenger-
rirák-szagon kívül a kolerának a szerelemhez
hasonlatos testi tünetei határozzák meg: há-
nyás, hasmenés, hideg veríték.

Az illatokban való tobzódás azon a piaci be-
vásárlókörrúton éri el csúcspontját, melyen a
nővé érett **Fermina Dazát** pázsítfüllatú szöve-
tek, édesgyökérízű véres hurkák, szegfűszeg,
csillagánizs, gyömbér, boróka, bors, zsálya- és
szurokfülevelek minden érzékszervet foko-
zottan izgató tömege veszi körül. A piaci séta
végén találkozik **Arizával**, s egy pillanat alatt
rádöbben, hogy minden hozzá fűződő érzése
„csak illúzió volt”. Legközelebbi találkozásukat
– ötvenegy év múlva – savanyú öregasszony-
szag hatja majd át. **Fermina** egyébként az élet
minden területén a szaglóérzékelével igazodik
el („ezredéves tudásból vagy kőszívűségéből fakadó-
an”), idegen illatokból szerez tudomást férje
egyetlen félrelépéséről is.

S míg a szagok azt fejezik ki, ami tudatlana-
nul történik, a tapintás a megismerés, a tuda-
tosság tevés, **García Márquez** rendszerében a
szexualitással kapcsolatos kifejezések eszköze.
(„A kezemmel jobban látok” – mondja **Fermina** a
nászéjszakán.) A finom erotika nyelvi kifejez-
hetőségének új lehetőségeit tárja fel az író
azokban a szerelmi jelenetekben, melyekben
testek találtnak egymásra. Ennek lélegzetelá-
lító és az oldalakon át tartó természetes áram-
lás megszakíthatatlansága miatt teljességgel
idézhetetlen példája **Urbinoék** első szerelmes
együttléte, valamint a nászéjszaka ellenpárja-
ként **Fermina** és **Florentino** öreg testének ta-

lálkozása. A fordítót – végig egyenletes, nagy-
szerű munkáján túl – ezekért a mondatokért
illeti a legnagyobb elismerés, mert nem volt
könnyű dolga: abban, amiben a spanyol nyelv
gazdag, leleményes, bár korántsem tabuktól
mentes, abban a magyar sekélyes, durva, leg-
feljebb csak virágnyelven finom. Székács **Vera**
biztos érzéssel találja el, hogy mikor írjon
„puncil”, „bögyöröt”, „török nyergel”, „micsodát”, s
milyen szavakkal kalandozza be a szerel-
meskedés tájait. Finom és találó megoldásai-
nak köszönhetően – méltón az eredeti szöveg-
hez – a könyvben egy coitus sincs szeretkezés
helyett, s nyoma sincs a pornográfia hangne-
mének.

Külön buktatót rejtegetett az öregek sze-
relmének és szexualitásának, ennek az oly
mostohán kezelt témának a fordítása is: az ér-
zelmi töltésű mondatok bár melyike viszolyg-
tató is lehetne egy-egy rosszul megválasztott
kifejezés vagy szócsere folytán. Ez pedig csök-
kentené azt az eredeti szándékot, amely az
öregség testi és lelki tüneteinek leírásával is
igazolja, hogy az emberi leépülést csak a sze-
relem élheti túl.

Mind ezek ellenére, ennyi szenvedés, kitartás,
hódítás, elszakadás, fájdalom és győzelem, il-
lat és íz után, hogy milyen magasságokra
(mélységekre?) tud eljutni a szerelem, azt nem
a történet fő szála mutatta meg nekem, hanem
a regényt nyitó, gerontofóbia okán már ifjú-
korban elhatározott öngyilkosság. A hatvan-
éves **Jeremiah de Saint-Amour** – választásá-
nak szabadságában meghagyva – szerelme se-
gíti át az agónián, s teszi ezt ugyanazzal a sze-
relemmel, ahogy addig a boldogsághoz se-
gítette hozzá. Amikor Urbino felelősségre von-
ja, hogy miért nem szólt valakinek, megbot-
ránkozva azt feleli: „Nem teheltem meg vele: na-
gyon szereltem.”

Mi lenne ez, ha nem egy másik ember min-
den zavartól, külső körülménytől mentes tel-
jes be- és elfogadása, önmagunk önző vágyai-
nak meghaladása? Mi ez, ha nem az „elfelejt-
ett” szerelem?

Boldizsár Ildikó